

Mälardalens högskola
Institutionen för Samhälls- och Beteendevetenskap

Actor-observer effekten och bilkörning

Hur attribuerar människor beteenden vid riskabel bilkörning?

Kristina Chen och Jennifer Kunkel

C-uppsats i psykologi, HT 2007
Handledare: Eric Hansen
Examinator: Maarit Johnson

Actor-observer effekten och bilkörning

Hur attribuerar människor beteenden vid riskabel bilkörning?

Kristina Chen och Jennifer Kunkel

Actor-observer bias är tendensen där människan som aktörer tillskriver sitt beteende till yttre omständigheter medan observatörer tenderar till att tillskriva aktörens beteende till personliga faktorer. Syftet med denna studie var att få en klarare bild av hur människor i sin roll som aktör eller observatör attribuerar ett riskabelt bilkörningsbeteende. Deltagarna bestod av 101 svenska studenter från en högskola i Mellansverige varav 77 stycken var kvinnor och 24 stycken var män. Deltagarna fick svara på en enkät angående actor-observer bias och riskfullt bilkörningsbeteende. Resultaten visade att andras beteende förklaras mer av personliga egenskaper än då personen själv kör riskfullt medan yttre omständigheter inte gav skillnad för vare sig andra eller en själv. Betydelsen av detta och implikationer för framtida forskning diskuterades.

Key words: actor-observer-bias (AOB), internal/external factors, risky driving, self-serving bias, fundamental attribution error (FAE).

Inledning

Uppfattningar om oss själva och om andra är inte alltid som vi tror. Tänk dig att en cyklist kommer cyklande över vägen. Cyklisten är väldigt oaktsamt och åker mot rött ljus i en korsning. Som observatör av situationen tänker vi "vilken vårdslös person det är!", men frågan är hur själva aktören (cyklisten) tänker i situationen. Som observatör känner vi kanske inte cyklisten och har ingen som helst aning om varför cyklisten egentligen har bråttom utan gör en rask bedömning att cyklisten måste vara galen. Aktören kanske i själva verket hade bråttom till jobbet eller skulle till ett viktigt möte. Aktörens förklaring är alltså att situationen pressat henne/honom att göra detta, det är situationens fel (Stevens, 1998). Observatören är inte medveten om situationens kontext runtomkring aktören eller om aktörens tolkningar av den, då observatören inte har full tillgång till aktörens beteendehistoria (Park, Choi, Cho, 2006). I situationer som exemplet ovan förklarar observatören situationen genom aktörens egenskaper medan aktören tenderar till att använda situationen för att förklara sitt eget beteende (Lewis, 1995).

Slutsatsen bedöms ofta väldigt fort beroende på hur mycket tid vi har, om vi är trötta etc. Det är då slutsatsen bedöms fort som det lätt uppstår fördomar. Tittar man långt tillbaka i tiden så kan man se att alla levande organismer någon gång i sitt evolutionära förflutna stött på problem vilken dom var tvungna att välja en respons. Likaså handlade det om att dra snabba slutsatser dvs. försöka förutsäga om en person är ärlig eller oärlig i sin mening. Ibland

kan det vara bra att dra snabba slutsatser då det kan vara effektivt även om det i slutändan leder till attributionsfel (Andrews, 2000).

Attributionerna är ”mentala representationer” av det ”mentala tillståndet” hos en person (Andrews, 2001). En central del inom attributionsteorin är ”correspondence bias”, vilket är ett fenomen där en människa försöker överensstämma en annan persons beteende till interna faktorer (personliga), vilket skulle kunna vara ”hon ska jämt gråla, därför är hon en elak människa” (Gilbert & Malone, 1995). Likaså om någon står och håller ett tal om t ex Fidel Castro så drar man slutsatsen (man överensstämmer) att ”denna föreläsare måste ju tycka om Fidel Castro” (Andrews, 2001). Människor har en tendens att vilja förutsäga situationens kontext. Som person vill man försöka förutse den andre personens drag, vilket skulle kunna likställas med ett schackspel. Fast inom denna situations sammanhang skulle man nu kunna beskriva den som ett socialt schackspel där den ena människan försöker förutsäga den andre personens drag (Andrews, 2001).

För att försvara sitt negativa beteende säger man ofta ”det är inte mitt fel utan det beror på situationen eller någon annans felaktiga uppförande”. Den här tendensen för människor att attribuera andras uppförande till dispositionella faktorer är en extremt pålitlig upptäckt i attributionsforskningen, och människor tenderar till att föredra situationsförklaring framför sitt eget beteende, enligt Jones, Nisbett, Caputo, Legant och Marecek (hämtat från Hansen, Kimble, & Biers, 2001). Folk förväntar sig att andra skall göra disponibla attributioner utifrån deras handlingar, vilket kan förklara varför de är så ivriga till att göra situationen ansvarig för deras övertramp, påpekar Miller, Jones och Hinkle (hämtad från Hansen et al., 2001).

I processen där människor drar slutsatser om andra påvisar Calder, Ross och Insko (1973) i ett experiment att falska beteenden kan få olika effekter (förstärkande eller avtagande). Motivation kan t ex medföra attitydförändringar, vilket gör att ett falskt beteende uppträder. Vid givna konsekvenser uppenbarar sig en avtagande effekt endast om du har en möjlighet att välja ett falskt beteende eller inte. Omvänt så uppträder en förstärkande effekt endast om du är tvungen att utföra ett falskt beteende, t ex du talar om för en person att en uppgift inte är så intressant, men att den kanske bör göras ändå.

Block och Funder (1986) hävdade att inom psykologin så är en attributionsbias en kognitiv bias, vilket påverkar det sätt vi bestämmer vem eller vad som är ansvarigt för en handling eller aktion (attribution). Attributionsbias tar formen aktör-observatör. Personer som är involverade i en handling ser annorlunda på saker än personer som inte är involverade. T ex en aktörs beteende är lättare att komma ihåg och därför mer tillgänglig vid ett senare övervägande än det sättet man fann sig själv. En persons inre förvirring eller oro är mer tillgänglig till denne själv än det är till någon annan. Därför är bedömning av attribution ofta förvrängt.

Aktören och observatörens ståndpunkter

Det är aktören och observatören som är den centrala delen i attribution, aktören som producerar beteendet och observatören som uppfattar beteendet och drar slutsatser om det. Observatören skulle även kunna kallas för ”medvetandeläsare” (Andrews, 2001).

Människor har med andra ord en tendens till att tro att de förstår andra människor bara genom att observera dem, men alla de känslor och tankar, syften som är aktörens inre attribut kan inte bedömas då de inte är påtagliga. Det är de s.k. ”Jag känner dig bättre än du känner mig” fenomenet som Park, Choi och Cho (2006) studerat, där de visat resultat på att fenomenet inte bara existerar i väst världen utan även i kollektivistiska kulturer. Tidigare studier bl a en av Choi och Nisbett (1998) har visat resultat på att actor-observer bias skulle kunna vara kraftfullare för västvärlden än för t ex asiatiska länder och även Pronin et al. (2001) menar att fenomenet i kollektivistiska kulturer så som t ex Korea spelar en mindre roll.

Dock jämfördes aldrig den kollektivistiska kulturen med västvärlden i Park och hans kollegers studie.

Skillnader i attributionens komplexitet minskar deltagarnas känslighet mot AOB. AOB är en av de mest pålitliga och stabila upptäckterna i attributionsforskningen. Skillnaden mellan aktörens och observatörens perspektiv får praktiska konsekvenser. De kan leda till en mängd olika sammanstötande tolkningar allt ifrån bilolyckor till internationella konflikter, hävdar Herzog (hämtat från Wilson, et al., 1997).

Self-serving bias är ett fenomen som likväl som andra "error" uppkommer i den sociala informationsprocessen. Denna bias uppstår då vi människor vill visa oss mer positiva än vad vi egentligen är, bara för att ge andra en positiv bild av oss själva. Dock tenderar ofta denna bild till att vara överdriven (Kowalski & Westen, 2005). Ibland kan aktören emellertid agera mindre fördelaktigt mot sig själv och vara mer gynnsam mot sin partner, vad skulle detta bero på? Cadinu, Luciano, och Kodilja (1993) har studerat perspektivtagandet i self-serving bias och funnit att människor vid ansvarstagande och förpliktelse attribuerade sin väns beteende till externa faktorer vid misslyckanden och fokuserade på interna faktorer vid lyckanden. Dessa författare har en motivationsförklaring till detta resultat vilket innebär att om en person attribuerar på detta sätt så skyddar eller förstärker den personen sitt självförtroende. Som exempel kan self-serving bias fenomenet relateras till bilkörning där en stor mängd bilförare tenderar till att skatta sig själva som väldigt duktiga förare. Det är när personer skattar sina vänner som de tenderar till att tro att de på något sätt skulle vara mer riskfulla i trafiken än dem (Harré, Brandt, & Houkamau, 2004).

Fundamentala attributionsfelet (FAE) innebär att människor tenderar att lägga för stor vikt på personlighetsfaktorer och för lite vikt på omgivningen när man förklarar andras beteenden (Ross, Amabile, & Steinmetz, 1977). Utifrån detta fenomen finns det fyra grundläggande förklaringar till varför FAE uppstår, enligt Gilbert & Malone (1995). Den första förklaringen är att folk har ett egoistiskt behov att förklara andras beteende som orsak av deras egenskaper. Detta ger oss ofta en känsla av att vi vill kunna förutsäga människors handlingar, en känsla till att livet går att kontrollera och inte är beroende av yttre faktorer. Den andra förklaringen är att människor har en tendens att missförstå eller underskatta hur situationen ger upphov till ett beteende och när man inte har den kunskap som krävs för att avgöra hur beteendet kommit till, så är det enklast att attribuera personens inre egenskaper som orsak till sitt beteende. Den tredje förklaringen är då vi har bråttom, saknar tid och viljan att anstränga oss till att göra korrekta attributioner. Ofta sker bedömningarna vid det tillfället automatiskt och omedvetet vilket leder till att man inte tar hänsyn till situationen. Den sista förklaringen är att vi inte alltid har ork och energi för att göra korrekta attributioner. Det lättaste är att förklara en persons handlingar istället för att ta reda på fakta om hur omgivningen bidragit till handlingen (Gilbert & Malone, 1995).

Fenomenet actor-observer bias (Jones & Nisbett, 1971) kan kopplas till FAE genom att folk spelar två motsatta roller, dvs. observatören kontra aktören. Med detta menas att observatören tenderar att göra interna attributioner när de förklarar aktörens beteende. I belysning av tidigare attributionsforskning undersökte Jones och Nisbett om individen gör skillnad angående bedömningar om sig själv till skillnad från andra personers uppföranden. I överensstämmelse med tidigare forskning beträffande det fundamentala attributionsfelet/actor-observer bias, spelar disponibel information framträdande roll i deltagarnas tillskrivningar av motpartens uppförande och deras egna (Hansen, et al., 1994).

Attributionsfel kan även relateras till grupper. De Cremer (2000) gjorde bland annat en studie där han ville undersöka om människor använder sig av attributionsfel då de ska förklara ett beteende av en gruppmedlem. Han fann att människor med stark gruppidentifikation använde sig mer av grupp-attributioner än personer som inte identifierade sig lika starkt i

gruppen. Alltså har gruppens sammanhållning en stor betydelse för hur man bedömer sina medlemmar.

Det finns ett liknande fenomen, vilket kallas för "the group attribution error". Detta fenomen är tendensen till att anta att en grupps beslut speglas utifrån medlemmarnas attityder (Allison & Messick, 1985). Enligt Allison och Messick finns det en parallell mellan tendensen att dra slutsatser om en individs attityder på grund av hans/hennes beteende utan att ta hänsyn till de yttre omständigheterna och tendensen att dra slutsatser om en grupps attityder utifrån gruppens fastställande oavsett vad gruppen grundar sitt beslut på. I ett av deras experiment fann de att deltagare begått "the group attribution error" (grupptillskrivningfelet) därför att de lade mer tonvikt på resultatet vid en omröstning än det faktiska förhållandet mellan för och emot omröstning. Ett annat experiment av Allison och Messick visade att deltagarna i studiens slutsatser av några jurymedlemmars attityder inte bara påverkades av hur finaljuryn röstade, utan också av det faktiska beslutet, vilket styrdes av röstning och beslutets regler, vilka juryn var bundna till.

Utifrån attributionsteorin och FAE (Jones & Nisbett, 1971) undersökte forskare (Pervin & Furnham, 1987) effekter av olika situationer samt motivation när det gäller vilket beteende som är mest sannolikt. I studien fick deltagarna klassificera 16 möjligheter av beteenden för 16 situationer. Klassificeringen av beteendena gjordes genom att deltagarna själva fick svara på påståenden. Både situation och motivation befann sig till att påverka de förväntade beteendena. Dock visade det sig att motivation hade en större effekt. Ett undantag var klassificeringen av ansiktsuttryck och affekt vilket var mer påverkat av situationens karaktär. Generellt påverkades klassificeringar av andra mer av situationens karaktär än av självklassificeringen, tvärt emot tidigare forskning om AOB. Den här studien betonade nyttan av motivation som en personlighetskonstruktion och som en konstruktion som är användbar i studien av *social cognition* enligt Murphy, Medin, Showers, Cantor och Trzebinski (hämtat från Pervin & Furnham, 1987). Forskningen utfördes utifrån att varje beteende har sin egen form (självet kontra andra) vilket bestämmer den effekt som situation, motivation och kön samt deras interaktioner har.

Flecher, Danivovics, Fernandez, Peterson och Reeder (1986) hävdade att skillnader i attributionens komplexitet påverkar graden av hur individer varierar i deras kausala processer som svar på en rad manipuleringar. Forskare förutspådde att manipulering av människors psykologiska perspektiv (actor-observer) skulle producera avvikande kausala bedömningar liksom de som visat sig i tidigare undersökningar. Den individuella attributions komplexiteten förväntades integrera och förstärka bilden av skillnaderna i AOB. Det psykologiska perspektivet ändrades genom att låta deltagarna framkalla naturliga interaktioner om ouppfyllda åtaganden antingen som "aktör" eller "observatör" (Wilson, et al., 1997).

I en studie av Gilbert och Jones (hämtat från Lewis, 1995) undersöktes faktorer som allmänt påverkar Correspondence bias och actor-observer hypotesen. Beskrivningar och förklaringarna av beteenden har erhållits från vardagslivet. Karaktärsdrag som förklaring har undvikits i möjligaste mån. Den enda signifikanta skillnaden mellan aktören och observatören var att aktören använde personliga förklaringar mer än vad observatören gjorde. Oavsett aktör eller observatör så föredrogs situationsförklaringar mest, därefter personlighetsförklaringar och till sist vilket syfte förklaringen hade. Handlingarna var signifikanta vilka förklarades mer av antaganden och mindre av situationen än känslorna (Lewis, 1995).

Tendensen som människor gör där observatörens attributioner, när det gäller deras förgångna och framtida *jag*, d.v.s. betraktas utifrån det som tidigare hänt och det som kommer att hända i olika situationer har undersökts av Ross och Pronin (2006). Studien visade på tillfälliga skillnader likt de som finns i den klassiska actor-observer. Studien gav också bevis mot en självförhöjande motivation beträffande skillnaderna. Forskarna undersökte potentiella underliggande mekanismer som involverar skillnader i fokus av den sort som kopplar dessa

till klassiska actor-observer skillnaderna. Studien visade att folk betraktar sitt förgångna *jag* och framtida *jag* från ett mer observatörsliknande perspektiv än sitt nuvarande *själv*. Manipulering av den inre uppmärksamheten från det förgångna och det framtida jaget leder människor till att tillskriva färre karaktärsdrag.

Harré, et al., (2004) undersökte AOB effekten hos unga bilförare. Varför de valt unga bilförare är att väldigt många människor har en stereotyp bild av just unga bilförare. De har just fått körkortet och vill kanske visa sig tuffa och kör därför väldigt riskabelt. I allmänhet så finns det väldigt många diskurser om att misstag av bilförare på något vis har med bilolyckor att göra. Den stereotypa bilden tillämpas av många personer lättare till andra än till en själv. I deras studie framkom att deltagarna skattade sina vänner som mer riskfulla vid bilkörning än sig själva. De kom även fram till att AOB skillnaderna påverkades genom motivationsfaktorer. Riskabel bilkörning är ett väldigt "outtalat" beteende från observatörens perspektiv. Observatören har även väldigt dåligt med information angående aktörens körning men väldigt god erfarenhet beträffande sin egen bilkörning. Kommunikationen är även den viktig i samspelet. Om ingen kommunikation finns tar människor tilliten som observatör för att göra bedömningar om aktörens bilkörning. Riskabel bilkörning är också ett beteende som inte är önskvärt vilket motiverar aktören ännu mer att förklara sitt bilkörningsbeteende till yttre omständigheter.

Syfte och frågeställning

AOB är ett fenomen som finns där i människors vardag även om personer själva inte är riktigt medvetna om det. Har individen inte rollen som aktör så har denne rollen som observatör. För att tilldela till tidigare forskning om unga bilförares attributioner som aktör eller observatör valde författarna att i den föreliggande studien undersöka detta hos studenter. Syftet med den föreliggande studien var att få en klarare bild av hur människor i sin givna roll som aktör eller observatör attribuerar ett riskabelt bilkörningsbeteende. Frågeställningarna var: Hur attribuerar aktören sitt beteende vid riskabel bilkörning? Hur attribuerar observatören aktörens beteende vid riskabel bilkörning? Den riskabla bilkörningen har valts som ämne därför att det anses vara icke önskvärt och farligt vilket därav väldigt lätt uppstår "biases" (snedvridna bilder/förutfattade meningar) om personen som utför beteendet. Den riskabla bilkörningen är bara en bråkdel av en oändlig mängd situationer där AOB kan uppstå.

Hypoteserna (H) var följande:

H1: Då en person bedömer en främling som kör riskfullt drar denna person slutsatserna utifrån främlingens personliga egenskaper i större utsträckning än utifrån yttre omständigheter.

H2: Då personen själv kör riskfullt förklarar personen sitt eget agerande utifrån yttre omständigheter i större utsträckning än utifrån personliga egenskaper.

H3: Deltagarna anser att män generellt kör mer riskfullt i trafiken än kvinnor.

H4: Deltagarna anser att unga kör mer riskfullt än äldre.

H5: Deltagarna anser att den genomsnittliga bilföraren kör mer riskfullt än vad de själva gör.

Metod

Deltagare

Sammanlagt var det 101 (77 kvinnor och 24 män) svenska studenter från en högskola i Mellansverige som deltog i enkätstudien. Deltagarna fick ange vilken ålderskategori de tillhörde. Dessa ålderskategorier var: 18-25 år, 26-33 år, 34-41 år, 42år- uppåt. I kategorin 18-25 år befann sig 60 stycken deltagare, i kategorin 26-33 år befann sig 21 stycken deltagare, i den tredje kategorin 34-41 år befann sig 11 stycken deltagare och i den sista kategorin 42år-uppåt befann sig 9 stycken deltagare. Av de 538 enkäter som skickades ut via e-mail till studenter vilka läste: beteendevetenskap, bioteknik, innovativt företagande och processutveckling returnerades 39 ifyllda. Ytterligare 62 enkäter delade författarna ut på högskolan till studenter som läste program eller fristående kurser och alla blev besvarade. Inget bortfall föreföll sig av de enkäter som delades ut av författarna på högskolan. Bortfallet av de enkäter som skickades ut via mail blev 499 stycken.

Material

För att kunna kartlägga AOB fenomenet användes en enkät. Enkäten innehöll 10 frågor angående AOB och riskabelt bilkörningsbeteende samt bakgrundsfrågor om kön och ålder. Den första frågan i enkäten var följande: "När/om andra kört bil och de överstigit hastighetsgränsen, kört mot rött ljus eller brutit mot några andra trafikregler har Du tänkt att det kanske berodde på". Därefter har 8 stycken del- påståenden ställts: "Att personen ville få en adrenalinkick" (intern), "Att personen ville känna sig cool" (intern), "Att personen kände sig arg eller ledsen" (extern), "Att personen hade bråttom" (extern), "Att personen kände press från vänner i bilen" (intern), "Att personen inte var tillräckligt uppmärksam" (extern), "Att personen kände sig stressad" (extern) och "Att personen är omogen att köra bil" (intern). Deltagarna har då fått skatta på en skala från 1 (instämmer inte alls) till 5 (instämmer helt). På fråga två har samma del- påståenden tagits upp fast här har frågan ändrats lite och riktat sig mot deltagaren själv. "När/om Du kört bil och överstigit hastighetsgränsen, kört mot rött ljus eller brutit mot några andra trafikregler kanske det berodde på". Deltagarna har likaså här fått skatta mellan 1 (instämmer inte alls) till 5 (instämmer helt). Fråga 3 – 6 har tagit upp påståenden angående om vänner till deltagaren kör riskabelt, om män, kvinnor eller unga människor kör oftare riskabelt än andra. På dessa frågor har deltagarna kunnat skatta från 1 (instämmer inte alls) till 5 (instämmer helt). Fråga 7 – 10 syftade till att undersöka self-serving bias fenomenet (att visa sig mer positiv än vad personen egentligen är). I dessa frågor har deltagarna likaså fått skatta på en skala från 1 (aldrig) till 5 (väldigt ofta). Frågornas innehåll var bland annat: "Hur ofta tror Du att den genomsnittliga bilföraren kör riskabelt?", "Jag kör över angiven hastighet".

Procedur

Rekryteringen av deltagare genomfördes dels genom ett utskick (av enkäter) via e-mail och dels genom att författarna själva delade ut enkäter till frivilliga på högskolan. Först delade författarna ut frågeformulären själva vid högskolans bibliotek och i vissa grupper. Innan enkäterna gavs ut till deltagarna informerades deltagarna om de rättigheter som deltagandet förfogade dvs. att deltagandet var frivilligt och att de var helt anonyma, samt att resultatet

endast skulle användas i forskningssyfte. Det egentliga syftet meddelades inte förrän efter att de besvarat frågeformuläret. Syftet meddelades genom ett informationsbrev, vilket delades ut till de deltagare som ville ha ett. Datainsamlingen skedde under en och samma dag, vilket var en eftermiddag. Rekryteringen baserades på ett tillgänglighetsurval. För att kunna fullfölja vår undersökning rekryterades deltagare även genom ett enkätutskick via mail. Utskicket av enkäten skedde också via ett tillgänglighetsurval av mottagare. I mailen beskrev författarna vilka de var och att undersökningen var frivillig. Enkäten skickades med som bifogad fil, till programstudenter som ingick inom ramen för vår undersökning och som fanns att hitta via högskolans hemsida och kunde nås via massmail. När enkätsvaren skickades tillbaka skickade författarna ett formellt ”informationsbrev” till deltagarna, där syfte och förklaring av AOB gavs. Det fanns även referenser till utvalda vetenskapliga artiklar där deltagarna kunde läsa mer om AOB. Inga av deltagarna har erhållit någon ersättning för att de medverkat.

Databearbetning

För att testa hypoteserna 1 och 2 ”då en person bedömer andra som kör riskfullt drar denne person slutsatserna utifrån andras personliga egenskaper” och ”då personen själv kör riskfullt förklarar personen sitt eget agerande utifrån situationsfaktorer” skapades fyra index. Dessa index innehöll både de interna samt de externa faktorerna. Det första indexet om hur inre faktorer påverkar andras riskabla bilkörning innehöll påståendena ”vill få en adrenalinkick”, ”vill vara cool”, ”känner press från vänner” och ”är omogen att köra bil” (Cronbachs Alpha = .59). Det andra indexet om yttre faktorer inverkan på andras bilkörning innehöll påståendena ”hade bråttom/var försenad” och ”kände sig stressad” (Cronbachs Alpha = .82). Det tredje indexet på fråga 2 om hur inre faktorer påverkar en själv innehöll påståendena ”vill få en adrenalinkick”, ”vill vara cool”, ”känner press från vänner” och ”är omogen att köra bil” (Cronbachs Alpha = .60). Det fjärde indexet på fråga två om hur yttre omständigheter påverkar en själv innehöll påståendena ”hade bråttom/var försenad” och ”kände sig stressad” (Cronbachs Alpha = .74).

Resultat

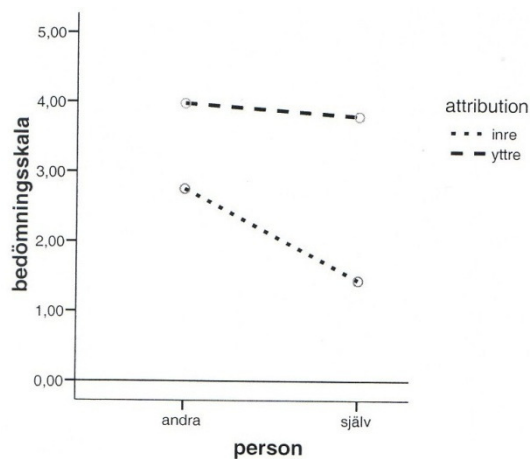
Tabell 1

Medelpoäng (och standardavvikelser) för inre egenskaper och yttre omständigheter då man bedömer andra och sig själv.

Index	Bedömning av andra		Bedömning av sig själv	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Inre egenskaper	2.75	(0.82)	1.44	(0.59)
Yttre omständigheter	3.98	(0.93)	3.79	(1.03)

Not. Bedömningsskalans variationsområde för inre egenskaper var från 1 (instämmer inte alls) till 5 (instämmer helt). Bedömningsskalans variationsområde för yttre omständigheter var från 5 (instämmer inte alls) till 1 (instämmer helt.).

En 2 x 2 variansanalys (ANOVA) genomfördes med person (andra eller själv) och attribution (inre eller yttre) som inomgruppsfaktorer. Analysen visade att det fanns en signifikant huvudeffekt av person där andra fick högre skattningar ($M = 3.37$, $SD = 0.64$) än för en själv ($M = 2.63$, $SD = 0.61$), $F(1,94) = 125.52$, $p < .0001$. Analysen visade också att det fanns en signifikant huvudeffekt av attribution, där de yttre omständigheterna betonades mer än de inre egenskaperna $F(1,94) = 329.36$, $p < .0001$ (se Figur 1). Vidare visade det sig att en interaktionseffekt fanns $F(1,94) = 74.44$, $p < .0001$ mellan attribution (inre och yttre) och person (andra och en själv) (se Figur 1), vilken antydde att andra förklaras mer av inre egenskaper än då personen själv kör riskfullt medan yttre omständigheter har lika stor betydelse för både andra och en själv. För att röna ut interaktionen vidare genomfördes enkeleffektsanalyser av attribution separat för person då det förväntades att deltagarna skulle lägga mer vikt på bedömningen av andras inre egenskaper än yttre omständigheter (hypotes 1) men däremot mer vikt på sina egna yttre omständigheter än sina inre egenskaper (hypotes 2). Hypotes 1 fick inget stöd då tvärtemot det som förväntades förklarade andras riskabla bilkörning mer utifrån yttre omständigheter ($M = 3.99$, $SD = 0.94$) än inre egenskaper ($M = 2.75$, $SD = 0.83$). $F(1,98) = 103.11$, $p < .0001$. Hypotes 2 bekräftades då deltagarna själva förklarade sin egen riskabla bilkörning mer utifrån yttre omständigheter ($M = 3.79$, $SD = 1.04$) än inre egenskaper ($M = 1.44$, $SD = 0.59$). $F(1,96) = 424.50$, $p < .0001$. För att få en klarare bild av interaktionen genomfördes även en enkeleffektsanalys på person separat för inre egenskaper och yttre omständigheter. Analysen visade att deltagarna förklarade andras riskabla bilkörning utifrån inre egenskaper i betydligt större utsträckning ($M = 3.99$, $SD = 0.94$) än sin egen ($M = 1.44$, $SD = 0.59$), $F(1,96) = 204.40$, $p < .0001$. Däremot fanns det ingen skillnad mellan bedömningar av andra och sig själva då det gäller yttre omständighet, $F(1,96) = 3.04$, $p > .05$.

Figur 1. Bedömning av riskabel bilkörning som en funktion av person och attribution.
Not. Skalans variationsvidd 1 - 5.

En envägsanalys med kön som faktor gjordes för att se om deltagarens kön hade effekt på hur de besvarade påståendena ”män kör generellt mer riskfullt än kvinnor” och ”kvinnor kör generellt mer riskfullt än män”. Hypotes 3 kunde bekräftas då resultatet visades genom en envägs variansanalys. Resultatet visade att det fanns en signifikant könsskillnad på påståendet ”män ($M = 3.79$, $SD = 1.14$) kör generellt mer riskfullt än kvinnor ($M = 3.49$, $SD = 1.20$)”, $F(1,98) = 5.83$, $p < .05$ dvs. att deltagarna i studien ansåg att män kör mer riskfullt än vad kvinnor gör.

Den 4:e hypotesen fick stöd. Det visade sig att när de unga generellt kör mer riskfullt än äldre ($M = 3.7$, $SD = 1.25$) svarade de flesta en 5:a med 30,7 %, vilket innebär att ålder anses ha en betydelse för om en person kör riskfullt i trafiken.

Hypotes 5 bekräftades då deltagarna ansåg den genomsnittliga bilföraren köra riskfullt signifikant oftare” ($M = 2.99$, $SD = 0.75$) än vad man själv gör ($M = 2.27$, $SD = 0.63$). $F(1,100) = 75.12$, $p < .0001$.

Diskussion

Syftet med den föreliggande studien var att få en klarare bild av hur människor i sin givna roll som aktör eller observatör attribuerar ett riskabelt bilkörningsbeteende. Resultaten visade att de flesta deltagarna i vår studie inte ansåg att främlingar kör riskfullt i trafiken pga. personliga egenskaper utan att de mer kunde förklaras utifrån yttre omständigheter vilket inte gav stöd åt den första hypotesen. Varför deltagarna i denne studie har uppvisat en motsatt effekt än det som förväntades kan bero på att deltagarna ser de externa faktorerna som generaliserbart till både andra som till sig själva. Att t ex känna sig stressad eller att ha bråttom skulle kunna kännas som en mänsklig faktor medan de inre faktorerna skulle kunna kännas som faktorer som kan relateras till en viss personlighetstyp. Andra orsaker till att hypotesen inte bekräftades kan vara att urvalet inte var tillräckligt stort, målgruppen var för begränsad eller oklarheter av frågorna.

Den andra hypotesen att ens egen riskfull körning förklarar personen mer med yttre omständigheter än utifrån personliga egenskaper kunde bekräftas, vilket var i enlighet med hälften av AOB teorin. Varför deltagarna förklarar sig själva mer utifrån yttre omständigheter kan tänkas ha med människors självbilder att göra. Ingen vill utge sig för att vara en galen eller dålig bilförare. Man vill inte se de dåliga sidorna hos sig utan bara de positiva.

Harré, et al., (2004) har i en tidigare studie kunnat påvisa att AOB fenomenet existerar hos unga bilförare. När det gäller om andra kan förklaras av inre egenskaper verkas som ett mönster vilket upprepar sig hos människan som person. Dock kan resultaten utifrån studiens första hypotes ses som ett undantag eller i annat fall kan det tänkas vara så att stickprovet behöver vara större för att kunna summeras i helhet. Eventuellt kan det tänkas att de inre egenskaperna lättare kan förklaras utifrån andras beteenden än när det gäller en själv men då det gäller yttre omständigheter finns det mer tvivelaktighet hos människor dvs. människor anser att förklaringar som t ex ”vara stressad” eller vara ”ledsen” skulle vara faktorer som kan gälla alla (både en själv och andra) i synnerhet i föregående undersökning. Tidigare forskning har dock visat att människor som är engagerade i en händelse ser händelseförloppet i andra perspektiv än människor som inte är engagerade i den (Block & Funder, 1986).

Vår tredje hypotes att män anses köra mer riskfullt än kvinnor blev bekräftad. Varför just män skulle köra mer riskfullt än kvinnor i trafiken skulle för det första kunna ses som att människor menar att män kör mer bil än kvinnor. För det andra återges statistiska siffror på att män har en väldig övertro på sin egen förmåga vid bilkörning. Dock kan det diskuteras om dessa siffror vilka återges i dagstidningar osv. verkligen kan gälla för alla eller om det är en viss personlighets typ.

Vår fjärde hypotes om att unga anses köra mer riskfullt än äldre blev likaså bekräftad. Unga bilförare har mindre erfarenhet än äldre och har precis fått sitt körkort och vill då visa sig mer tuffa inför andra. Människor har också väldigt stereotypa bilder av unga människor och förknippar ofta bilolyckor och rattfylleri med just ungas vårdslöshet (Harré et al., 2004). Personer tänker kanske att unga tar mera risker vid bilkörning medan äldre hellre tar det lugnt.

Den femte hypotesen, vilken belyser self-serving bias effekten dvs. att människor tenderar till att visa sig själva som mer positiva än vad de egentligen är kunde bekräftas i den

föreliggande studien. Enligt den forskning som tidigare kunnat bevisa att tendensen finns beskriver tendensen som mänsklig i den mån att vi alla vill visa en positiv bild av oss själva. Det skulle inte tjäna någonting till att visa sig dum och elak och där utav inte kunna få någonting positivt tillbaka. Dock kan bilden av en själv bli så pass överdrivet positiv att det kan leda till problem. Att deltagare i denna undersökning mer tror på sig själva vid bilkörning än på hur den genomsnittliga bilföraren kör är inte synnerligen någon egendomlig tanke. Människor känner sig bäst själv. Informationsbasen om andra är inte lika bred (Block & Funder, 1986).

Resultaten i undersökningen har delvis kunnat ge stöd för AOB fenomenet. Den första hypotesen kan relateras till den forskning som finns angående att förutsäga andra personers så kallade drag (Andrews, 2001). Även om hypotesen inte kunde bekräftas i denna studie kan hypotes ett konstateras existera utifrån många andra studier som gjorts. För att sammanfatta varför vi ibland attribuerar andras beteenden utifrån personliga egenskaper kan förklaringar ges. T ex tenderar människor att vilja välja den enklaste vägen. Varför ta sig tid att fundera, tolka, analysera och se andras beteenden i andra perspektiv då man istället kan dra snabba slutsatser om de erfarenheter man tidigare gjort eller utifrån det personen hört eller sett. Det verkar som att tidsbristen i många fall kan vara boven i attributionsfelets uppkomst (Gilbert & Malone, 1995).

AOB effekten ska dock inte enbart ses som någonting negativt. I många situationer kan våra föraningar vara bra även om de kan ses som förutfattade meningar. Vi tar helt enkelt lärdom av de erfarenheter vi gjort; människor som kör mot rött ljus eller som kör för fort kan ses som ansvarslösa och därutav tar vi avstånd från det som vi inte gillar och som är farligt. Då en person själv kör mot rött ljus eller kör för fort kan ha naturliga förklaringar som att personen möjligtvis hade bråttom pga. försening till ett möte. Det behöver alltså inte alltid vara en bortförklaring utan det kan också vara ett konstaterande och en klar sanning. Därför borde man inte alltid ta för givet att AOB på något vis skulle vara en given tendens.

Att det blir en sådan åtskillnad vid bedömningen av andra än när personen själv utför beteendet kan helt enkelt ses utifrån att vi intar två helt olika roller eller positioner. Vi upplever händelser helt annorlunda då vi är inne i den än då vi är utanför den och bara ser på (Block & Funder, 1986).

En motivering till varför just "adrenalinkick" och "cool" skulle vara interna faktorer är enligt författarna att dessa ses som starkt negativa personlighetsdrag. Inte alla men många människor vill inte skryta genom att gå runt och visa sig cool eller vill ta risker bara pga. att man vill få en "kick" av att t ex. köra alltför fort. Att vara arg eller ledsen ses enligt författarna som en yttre omständighet då man för tillfället kan vara i ett tillstånd då personen är emotionellt ostabil utan att kunna påverka det. Att vara ostabil i sig kan refereras till en speciell händelse som gjort en ledsen eller arg och därför är det bara tillfälligt och inte permanent. Om en person inte är tillräckligt uppmärksam anses också vara en yttre omständighet. Personen kanske tänkte på någonting annat vid tidpunkten då denne körde riskfullt i trafiken t ex. att bilföraren blev distraherad av en cyklist som vinglade till vid sidan om vägen eller att ett barn i baksätet började gråta etc. Omogenhet handlar om vem man är som person. Det tillhör personligheten och är en negativt laddad faktor, även om personen själv skapat det eller om det handlar om ett utvecklingsstadium där omogenheten bara är en fas för stunden. Omogenhet kan även relateras till personer som är barnsliga eller som inte visar respekt i trafiken och är därför en intern egenskap enligt författarna.

Validitet och generaliserbarhet

Undersökningens resultat som svar på huruvida människor i sin givna roll som aktör eller observatör attribuerar ett riskabelt bilkörningsbeteende kan anses vara tillförlitliga. Vad gäller enkäten så togs både de interna och externa faktorerna upp och deltagarna fick både fylla i hur de förklarar någon annans beteende samt sig själv vid riskfull bilkörning. Dock fanns det bristande begreppsvaliditet då enkäten kunde ha behövts utformats mer för att koppla an till teorin. Ett validitetshot i studien som kunde påträffas var det stora bortfallet som föreföll vid utskicket av enkäter via e-mail dvs. minskade undersökningsgruppen. Resultaten i denna undersökning går i stort sett att generalisera till andra men mest till kvinnor dvs. tendensen till att bedöma andra utifrån deras inre egenskaper och att bedöma sig själv utifrån situationsbaserade faktorer kan gälla för alla vid riskfullt bilkörningsbeteende.

En möjlig brist i vår undersökning kan utgöras av den första frågans påståenden, vilket handlar om när en person bedömer en annans riskabla bilkörningsbeteende. Det kan hända att deltagare eventuellt tolkat det så att alla påståenden kunnat gälla för en annans riskabla bilkörningsbeteende. Denna del av enkäten bör omjusteras för fortsatt forskning. En del av påståendena liknar dessutom varandra, t ex att känna sig cool och att en person är omogen till att köra bil går ihop.

De tidigare studierna som refererats till i den föreliggande undersökningen ligger i linje med de resultat som vi redovisat. Även self-serving bias har bevisat att personen själv ville ge en mer positiv bild för andra än hur de egentligen är i olika sammanhang. Fundamentala-attributions errorn (FAE) har också verifierats utifrån att personen direkt brukar bedöma andra utifrån deras egenskaper, utan att ta hänsyn till omständigheter. En tydlig styrka i vår studie är det val av inre och yttre faktorer som tagits upp. Det har funnits lika många interna faktorer som externa och de har även varit blandade i frågeformuläret så att deltagarna inte har kunnat se de mönster som AOB speglar. Vår enkät har också upplevts av deltagare som väldigt enkel att fylla i. Svåra ord har uteslutits och istället har påståendena och frågorna varit mer tydliga. Författarnas påståenden angående de yttre omständigheterna verkade även väldigt meningsfulla, särskilt då det gällde påståendena "att personen kände sig stressad" och "att personen hade bråttom, var försenad". Dessa tar upp två av de mest förekommande orsakerna till varför en person förklarar sitt beteende till yttre omständigheter. Påståendena återger även den reella tid vi lever i och kan därför tänkas vara två av de mest förklarande faktorerna till ens agerande.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att vi alla människor är väldigt lika i grund och botten. AOB fenomenet finns där i vår vardag även om vi inte alltid är medvetna om det. Det är inte alltid lätt att mäta vad vi tänker om en annan person eller vad vi själva tänker då vi agerar i en situation, då våra tankar och vårt medvetna är osynligt för vårt seende, men vi kan förklara med ord i den möjligaste mån hur vi känner och tänker kring den situation som uppstått. Om det vidare är så att vi strävar efter att ha kontroll över våra liv och på så vis snabbare kunna förutsäga beteenden kommer AOB förmodligen alltid att fortsätta finnas där. Det gäller att acceptera AOB som en mänsklig tendens som finns inom oss och som är en del av oss och våra liv.

Framtida forskning

En idé för fortsatt forskning är att ta med frågor, som kartlägger vilken personlighetstyp en person representerar. Därefter kan personlighetstypen och AOB effekten kopplas till varandra angående riskabelt bilkörningsbeteende. En annan framtida studie kan vara att försöksledarna visar ett filmavsnitt för deltagarna där flera personer kör ytterst vårdslöst i trafiken. Sedan

delas en enkät ut där deltagarna får skatta på en skala hur de uppfattat personernas beteenden. En ytterligare frågeställning skulle kunna vara om motivation kan vara en förklarande faktor till AOB? Eventuellt skulle man kunna göra ett experiment där deltagare först får fylla i ett frågeformulär angående deras och andras riskabla bilkörning och sedan får de göra något slags test där försöksledarna studerar deras motivation och se om det kan vara en samverkande variabel inom fenomenet.

Referenser

- Allison, S. T., & Messick, D. M. (1985). The group attribution error. *Journal of Experimental Social Psychology, 21*, 563-579.
- Andrews, P. W. (2001). The psychology of social chess and the evolution of attribution mechanisms: Explaining the fundamental attribution error. *Evolution and Human Behavior, 22*, 11-29.
- Block, J., & Funder, D. C. (1986). Social roles and social perception: Individual differences in attribution and "error". *Journal of Personality and Social Psychology, 51*, 1200-1207.
- Cadinu, M. R., Luciano, A., & Kodilja, R. (1993). Self-serving biases: The role of perspective-taking. *European Journal of Social Psychology, 1*, 97-102.
- Calder, B. J., Ross, M., & Insko, C. A. (1973). Attitude change and attitude attribution: Effects of incentive, choice, and consequences. *Journal of Personality and Social Psychology, 25*, 84-99.
- Choi, I., Nisbett, R. E. (1998). Situational salience and cultural difference in the correspondence bias and actor observer bias. *Personality and Social Psychology, 24*, 949-960.
- De Cremer, D. (2000). Effect of group identification on the use of attributions. *Journal of Social Psychology, 140*, 267-269.
- Fletcher, J. O., Danilovics, P., Fernandez, G., Peterson, D., & Reeder, G. D. (1986). Attribution complexity: An individual difference measure. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*, 875-884.
- Gilbert, D. T., & Malone, P. S. (in press). The correspondence bias. *Psychological Bulletin*.
- Hansen, E. M., Kimble, C. E., & Biers, D. W. (2001). Actors and observers: Divergent attributions of constrained unfriendly behaviour. *Social Behaviour and Personality, 29*, 87-107.
- Harré, N., Brandt, T., & Houkamau, C. (2004). An examination of the actor-observer effect in young drivers' attributions for their own and their friends' risky driving. *Journal of Applied Social Psychology, 34*, 806-824.
- Jones, E. E., & Nisbett, R. E. (1971). The Actor-Observer asymmetry in attribution: A (surprising) meta-analysis. *Psychological Bulletin, 6*, 895-919.
- Kowalski, R., & Westen, D. (2005). *Psychology: Brain, behaviour and culture*. New York: Wiley.
- Lewis, P. T. (1995). A naturalistic test of two fundamental propositions: correspondence bias and the actor-observer hypothesis. *Journal of Personality, 1*, 87-111.
- Park, J., Choi, I., & Choi, G. (2006). The Actor-Observer bias in beliefs of interpersonal insights. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 6*, 630-642.
- Pervin, L. A., & Furnham, A. (1987). Goal- based and situation- based expectations of behaviour. *European Journal of Personality, 1*, 37-44.
- Pronin, E., Kruger, J., Savitsky, K., & Ross, L. (2001). You don't know me, but I know you: The illusion of asymmetric insight. *Journal of Personality and Social Psychology, 81*, 639-656.

- Ross, L., Amabile, T. M., & Steinmetz, J. L. (1977). Social roles, social control, and biases in social-perception processes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35, 485-494.
- Ross, L., & Pronin, E., (2006) Temporal differences in trait self-ascription: When the self is seen as another. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 197-209.
- Stevens, R. (1998). *Att förstå människor*. Lund: Studentlitteratur.
- Tesser, A. (1994). *Advanced social psychology*. New York: McGraw Hill.
- Wilson, S. R., Levine, K. J., Cruz, M. G., & Rao, N. (1997). Attribution complexity and actor-observer bias. *Journal of Social Behavior and Personality*, 12, 709-726.

